

41. *Te Makarini* : Kei te whakahe koia nga Maori ki nga ture katoa o te motu nei, kei te ki koia ratou kei te pehia kinotia ratou e nga ture e pa nei ki nga mea katoa o te koroni, haunga ia nga ture e pa ana ki o ratou whenua?

Henare Kaihau : Kaore a matou whakahe ki nga ture nui tonu a te Pakeha, ko ta matou e whakahe ana ko nga ture e pa ana ki nga whenua Maori. E tino whakahe ana ahau ki nga ture e pa nei ki nga whenua Maori, a me te mohio hoki o te mema e patai mai nei ki au, he tino tika rawa atu taku e korero atu nei, ara, kei te mate rawa atu nga Maori i nga ture mo o ratou whenua e mana nei.

42. *Te Tiamana* : Ki te whakaturia te Kaunihera Maori, me whai mana koia taua Kaunihera ki te whakahaere i nga ture, me whakatu ranei e ratou etahi komiti i raro i a ia mo ia takiwa hei whakahaere i nga ture ki roto i aua takiwa?

Henare Kaihau : E penei ana taku korero, ko nga whakahaere e pa ana ki nga whenua Maori o te takiwa o Heke, me riro ena ma te Komiti Takiwa e mahi. Ko te kainga hei huihui-tanga mo te Kaunihera Maori me riro tena ma nga mema Maori i pootitia e nga iwi hei mema mo taua Kaunihera e whakatau, ara, me whakatau kia tu ki tetahi wahi e ahua waenganui ana te tu i te Motu nei, na ma te Kaunihera Maori e whakamana nga Komiti Maori ki te whakahaere i nga ture i tukua atu ki a ratou e te Paremete. Ki taku whakaaro ma tenei ka ngawari nga rarururu o ia takiwa puta noa te Motu o Aotearoa nei.

43. *Te Tiamana* : Ara, e penei ana koe, me whakatu etahi Komiti motuhake hei whakahaere whakawa mo nga rarururu Maori, haunga ia nga whenua Maori?

Henare Kaihau : Ki te whakaturia nga Komiti Maori i raro i te Kaunihera mo tetahi takiwa i noho ai nga iwi o taua Komiti, a ki te puta he rarururu i roto i a ratou, kaati, ka riro ma taua Komiti Maori i whakaturia ra e te Kaunihera e whiriwhiri taua rarururu ki roto i to ratou takiwa, a ma ratou e tino whakatau. Ma taua Komiti e ripoata ki te Tumuaki o te Kaunihera, e whakaatu ki a ia ta ratou i whakatau ai, a ma te Kaunihera e titiro e whakatau he tika ranei he he ranei ta te Komiti i whakatau ai.

44. *Kapene Rahera* : Ko te aronga o taku e whai nei e penei ke ana, ki te whakaturia e tatou he Komiti mo ia takiwa hei whakahaere whakawa, haunga nga whakahaere mo nga whenua, ka pehea tau?

Henare Kaihau : Heoi he mahi ma ratou ko nga rarururu anake e puta ana i waenganui i te Maori me te Maori. Kaore au e tonoa kia tukua atu he mana ki a ratou hei whakahaere i nga rarururu e puta ana i waenganui i te Maori me te Pakeha. Ki taku he mea tika tenei kia whakaetia, notemea kei te mohio nga Maori ki nga aronga onga mea katoa e pa ana ki o ratou tikanga Maori tae atu ki o ratou whenua.

45. *Tiaki Tiwini* : Kei te mohio pea koe ki te Ture o te tau 1882 o te tau 1884 ranei, i paahitia nei e te Kawanatanga o Te Paraihe?

Henare Kaihau : Kua rongo au ki taua Ture. Kaore au i te matau ki nga tikanga o roto i taua Ture?

46. *Tiaki Tiwini* : Kaore koia koe i te mohio ko te tikanga o taua Ture he tuku mana ki nga Maori e whai mana ai ratou ki te whakahaere i o ratou ake rarururu, penei me te mea e tonoa nei e koutou i naianei. Ara, pera me te ture i tonoa nei e Tamahau Mahupuku me ona iwi kia paahitia e tenei Paremete?

Henare Kaihau : Ae, kua rongo au ki tena Ture, ki te Ture o te tau 1882, engari e hara tena i te Ture o te tau 1884.

47. *Tiaki Tiwini* : I whiwhi painga ranei te iwi Maori i raro i taua Ture?

Henare Kaihau : Kaore; kaore kau he mahi i pahure i taua Ture. Kaore kau he mana motuhake i tukua atu ki nga Maori i raro i taua Ture. Kaore taua Ture i marama, na reira kaore i taea e ratou te whakahaere ona tikanga. Mehemea i marama te whakatakoto o nga tikanga o taua Ture, kua taea ano e nga Maori ona tikanga te whakahaere.

48. *Tiaki Tiwini* : A tena, me rereke koia nga tikanga o te Ture e tonoa nei e koutou ki tenei Paremete ki nga tikanga o te Ture i paahitia ra i te tau 1882?

Henare Kaihau : Kaati, mehemea i konei, i to tatou aroaro, taua Ture hei korero iho maku i ona tekiona katoa, tera ano pea ahau e kaha ki te utu atu i o patai. Tena pea kei te pena me tau, tena pea kei te rereke noa atu.

49. *Tiaki Tiwini* : Kei te tino hiahia ahau, penei me etahi atu tangata, kia paahitia he ture pena te ahua me tau e tono nei, hei painga e pumau ai te tupu ora o te iwi Maori, engari ki taku titiro kaore ano he tino whakaaturanga marama a koutou i takoto ki te aroaro o te Komiti nei, hei tohutohu mai i te aronga hei haerenga mo te Pire e hiahitia nei e koutou?

Henare Kaihau : Ko te pitihana e korero nei au he tono ki te Kawanatanga kia mahia he ture hei whakatutuki i nga hiahia o nga iwi Maori nana i tuku mai tenei pitihana.

50. *Tiaki Tiwini* : Engari ko te pitihana e mau nei i taku ringa, ara, te pitihana a Tamahau Mahupuku me etahi atu, kaore i te whakaatu i tetahi tikanga e marama ai e mohiotia ai ranei ta ratou e hiahia ana?

Henare Kaihau : He mea atu taku ki a koe, kua koe e patai mai ki au mo tena pitihana, waiho ake tena, kia tae mai ra taua pitihana ki te aroaro o te Komiti nei hei reira koe patai ai mo taua mea. Ko te pitihana i whakahuatia ake nei e au ki te Komiti ko te pitihana ke a nga iwi Maori o te Tai Hauauru.

Tiaki Tiwini : Ae ra; engari ko te pitihana a te Tai Hauauru e korerotia na e koe, he whakaatu kau ta tena i nga whakahe me nga amuamu a te iwi Maori. Kaore taua pitihana i te whakaatu mai i tetahi tikanga hei aronga mo te Pire. Ki taku nei, hei aha nga pitihana pena, engari ano tetahi pitihana e tino tohutohu mai ana i tetahi kaupapa Pire hei hurihuri ma te Komiti nei, ara, tetahi tikanga e taea ana e tatou te whakaae, ma tenei hoki e oti ai i a tatou tetahi Pire i tenei tau, e kore ai e puhore noa iho ta ta'ou mahi, pera me tera tau.